

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

На сучасному етапі розвитку нашої держави в сфері освіти відбуваються значні зміни. Перед педагогами ставиться багато завдань, а саме: орієнтація на всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, формування цінностей, творчості, допитливості, розвиток самостійності. Але серед усіх цих вимог велика увага зосереджується на формування необхідних для життєдіяльності людини компетентностей, таких як громадянська та соціальна, що пов'язані з ідеями справедливості, рівності, прав людини, демократії та добробуту.

Аналіз наукової та науково-методичної літератури свідчить, що питання правового виховання, як складової громадянської компетентності учнів початкової школи, розглядалося в таких аспектах: проблемі правового виховання в загальноосвітніх закладах присвячені праці Н. Алексєєва, Г. Давидова, А. Нікітіна, Я. Соколова та ін.; проблемі правової свідомості школярів присвятили свої дисертації О. Ємець, Н. Касярум, О. Пилипенко, Є. Петухов, Е. Федик та ін. Автори цих праць доводять, що спеціально організована робота педагогічних колективів загальноосвітніх закладів, провідна роль вчителя у навчально-виховному процесі є найважливішими факторами формування високих моральних якостей особистості.

Правова культура – це складне багатопланове явище, яке складається із правової культури особистості та правової культури суспільства. Правова культура особистості – це рівень розвитку суспільно-правової діяльності, який включає повагу до права, знання його змісту та вміння використовувати у житті [21].

Новий Державний стандарт початкової освіти (2018 р.) має за мету всебічний розвиток, виховання і соціалізацію особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності. В основі Державного стандарту лежить компетентнісний підхід. Громадянська компетентність спрямована на утвердження ідеї демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту, усвідомлення рівних прав і можливостей, дбайливе ставлення до оточуючих. В основі громадянської та історичної освітньої галузі лежить проблема формування у здобувачів освіти власної ідентичності, поваги до прав і свобод людини, толерантне ставлення до оточуючих тощо.

Одним із аспектів формування правової культури є правове виховання, яке сприяє становленню громадянина України з високими моральними якостями. Під цим поняттям розуміють цілеспрямовану діяльність з передачі від одного покоління до іншого правової культури, правового досвіду та правових ідеалів [8 с. 336]. Таке визначення поняття «правове виховання» підкреслює взаємозалежність і узгодженість двох понять «моральність» і «право», а також двох важливих сфер розвитку всебічно розвиненої особистості – моральної та правової, які здійснюються як цілісний педагогічний процес організації життя дітей.

Основою сучасного виховного процесу є людина, як найвища цінність, адже суспільство на даному етапі розвитку потребує активної особистості, здатної реалізовувати свої права та обов'язки, враховувати і толерантно ставитися до прав інших людей. Необхідність організації правового виховання молоді зумовлена розбудовою правової держави, існування якої неможливе без відповідного рівня правової культури її громадян, трансформації правової системи, необхідності подолання правової неграмотності [22, с. 45].

З метою підвищення рівня правової культури суспільства, набуття громадянами правових знань, уміння використовувати їх, в Україні було затверджено Національну програму правової освіти населення. Згідно із цією програмою правове виховання передбачає систематичний та системний підходи, а також повинне розпочинатися у дошкільних навчальних закладах [3].

Метою правового виховання, як зазначає концепція Національного виховання, є формування у дітей і молоді поваги до Конституції, законів України, національної символіки, глибокого усвідомлення взаємозв'язку між діями свободи, правами людини та її громадською відповідальністю, а також повага та толерантне ставлення до прав інших людей [3].

Правове виховання дітей має триєдину мету і передбачає:

- формування у дітей уявлень про права, закони, обов'язки, розуміння необхідності дотримання їх в результаті чого розвиватиметься у дітей почуття власної гідності, повага до себе та інших людей, спроможність захистити себе з правової сторони;
- формування правової свідомості, яка являє собою сукупність правових поглядів, уявлень, переконань, почуттів, що визначають ставлення особистості до вимог законів і регулюють поведінку в конкретній правовій ситуації;
- формування правомірної поведінки, негативного ставлення до порушення закону [6].

Одним із завдань правового виховання є формування в школярів правових почуттів, які б регулювали поведінку: почуття законності обраної мети, правомірності шляхів і засобів її реалізації, справедливості, нетерпимості до порушників норм права, відповідальності. Друге завдання

правового виховання полягає у виробленню в школярів навичок і звичок правомірної поведінки. Третє завдання – формування у учнів активної життєвої позиції у правовій сфері, тобто вироблення у них нетерпимого ставлення до правопорушень. Четверте завдання – подолання в свідомості учнів помилкових поглядів та переконань, негативних навичок та звичок. Правове виховання учнів має два взаємопов'язаних аспекти. З одного боку воно спрямоване на необхідність дотримання правил поведінки в школі, громадських місцях, за місцем проживання. З іншого боку, дає учням перспективу на майбутнє, навчає поважати та дотримуватися законів.

Підґрунтя ознайомлення школярів з правами дитини забезпечують міжнародні документи про права людини і дитини, які засвідчують якісно новий етап у розвитку людства. Серед них: Декларація про права дитини, Загальна декларація прав людини, Конвенція про права дитини, Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей. При цьому педагогам необхідно у своїй діяльності спиратися на педагогічний досвід українського народу, його історію, культуру, мораль. Водночас при побудові навчально-виховного процесу необхідно, щоб у класі панували демократичні відносини, повага до прав і свобод інших та до їхніх висловлювань, толерантне ставлення. Також педагогу необхідно зважати на морально-психологічні особливості дітей, адже кожна дитина індивідуальна і може по-різному сприймати ту чи іншу інформацію, настанови, заборони.

Розробляючи проблему формування основ правової культури в учнів початкової школи Н. Левковська виокремлює такі завдання:

- дати учням певну суму необхідних правових знань, які б відповідали їхнім віковим особливостям і рівневі соціалізації;
- сформувати правові уявлення, поняття, погляди і переконання, які втілюються у власній правовій свідомості дитини;
- виховати віру у справедливість юридичних законів, їх необхідність і раціональність, віру в незворотність покарань за протиправні вчинки;
- сформувати звичку діяти відповідно до вимог права і моралі;
- виховувати нетерпимість до різноманітних порушень норм моралі і права;
- формувати соціально-правову активність, готовність і бажання брати участь в боротьбі за укріплення законності і правопорядку [13, с.127].

Одним із критеріїв які визначають успішність здійснення правового виховання та правової освіти є застосування методів, якими керуються педагоги у процесі роботи. Практика виробила різноманітні методи правового виховання молодших школярів: переконання, примус, заохочення, приклад, змагання, спостереження. Метод переконання передбачає вплив на свідомість дитини, почуття та волю з метою формування активної позиції та позитивних якостей особистості. Метод заохочення – це сукупність прийомів і засобів морального та матеріального стимулювання кращих результатів різнобічної діяльності особистості, її

успіху у вихованні. Метод прикладу – вплив на свідомість і поведінку особистості сукупністю позитивних особистих прикладів з боку педагогів, вихователів та батьків. Метод змагання передбачає можливість створення атмосфери здорового суперництва, рівняння на лідерів, а найголовніше – забезпечує згуртованість, взаємоповагу, взаєморозуміння в колективі. Метод примусу – це сукупність прийомів та способів, за допомогою яких вчитель примушує дітей розвивати і вдосконалювати свої кращі якості та долати негативні. Примус у даному випадку враховує такі заходи, що впливають на свідомість та поведінку особистості [4, с.129]. Важливо, щоб це не були разові виховні заходи, а тривала діяльність, в якій забезпечується послідовність, взаємозв'язок і взаємопідсилення.

Ведучи мову про боротьбу із злочинністю, правопорушеннями слід формувати в учнів уявлення про правоохоронні органи, українську поліцію, проводити зустрічі з працівниками поліції, прокуратури тощо. Бесіди про людей правоохоронних органів, зустрічі з ними прищеплюють дітям повагу до цих людей, а також формують у них правосвідомість.

У процесі правового виховання доречними є такі матеріальні засоби як нормативні та правозастосовні акти, акти тлумачення права, газети, журнали, правові посібники та підручники та інші, а також усні – лекції, бесіди, розповіді, семінари. Слід також звернути увагу на один із найефективніших засобів формування правосвідомості та громадянина – самовиховання, яке полягає у формуванні пошани до права, знання своїх прав та свобод, уміння використовувати їх у повсякденному житті.

Крім використання можливостей навчального процесу вчителям для формування більш високого рівня правового виховання слід використовувати позаурочну роботу. У процесі правового виховання учнів не потрібно обмежуватися формуванням у них системи правових знань і уявлень. Важливим компонентом правослухняної особистості є її правомірна поведінка, для утвердження якої необхідно інформаційні методи поєднувати із залученням до відповідної правової діяльності, до громадського осуду негативних проявів.

Ефективне правове виховання можливе лише за реалізації прав і свобод людини в школі, де рушійною силою повинні бути такі основні принципи: гідність, повага і відповідальність. Стиль спілкування, зокрема між адміністрацією та вчителями, має бути прикладом для наслідування, взаємоповаги, толерантності, відкритості, демократизму. Для правового виховання дитини важливу роль також відіграє сім'я. Тому важливим завданням постає співпраця педагога з батьками, яка полягає у тому, щоб спрямувати виховний процес на формування правового світогляду, підвищення інтересу до захисту прав та гідності дітей. А це можливо лише за умови ставлення до дитини як до найвищої цінності.

Отже, для розвитку нашої держави, а насамперед її громадян, правове виховання є одним із пріоритетних напрямків. Воно має починатися ще із

дитинства, із тих сенситивних періодів, де найкраще формується свідомість, мислення, пам'ять, адже формування громадянської компетентності – це складний і довго тривалий процес.

Література

1. Гулаш Л. Освіта в Україні: Нормативно-правове регулювання / Упоряд. Л. Гулаш, Т. Вороніна. Київ: Видавничий дім «Шкільний світ»: Вид. Л. Галіцина, 2006. 120 с.
2. Дзьобань О. П. Принципові засади правового виховання як системного процесу. Правове виховання в сучасній Україні: кол. Монографія / за заг. Ред. В. Я. Тація, А.П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2013. 440с.
3. Задорожна Г. Правове виховання особистості дитини : поняття, сутність, особливості / Педагогічний часопис Волині. 2017. № 4 (7). С. 12-17.
4. Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей. Київ: Представництво Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, 2003. 415 с.
5. Кацавец Р. Основи правової культури. Київ: Алерта, 2017. 132 с.
6. Конвенція ООН про права дитини. Київ: PrintXPressTM, 1999.
7. Конституція України. Київ: Школа, 2002. 48 с.
8. Максимов С., Данильян О. та інші. Правове виховання в сучасній Україні. Київ: Право, 2010. 368 с.
9. Про Національну програму правової освіти населення : Указ Президента України від 18 листопада 2001 р.№ 992/2001. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/734-2012-п/paran13#n13>
10. Фіцула М.М. Правове виховання учнів. Київ: ІЗМН, 1997. 148с.